

ВІДОБРАЖЕННЯ ЗАКОНІВ КОМУНІКАЦІЇ У ПАРЕМІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У статті аналізуються українські, російські та англійські паремії, що відображають комунікативні закони та репрезентують такі мовленнєві жанри: сварка, конфлікт, докір. Результати дослідження ілюструють міжкультурну кореляцію концептів «дурень», «злодій», «лихо», «брехня». Досліджені паремії належать до негативної комунікації.

Ключові слова: паремія, концепт, мовленнєвий жанр, закони комунікації, негативна комунікація.

Вера Слипецкая. ОТРАЖЕНИЕ ЗАКОНОВ КОММУНИКАЦИИ В ПАРЕМИЯХ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО, РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье анализируются украинские, русские, английские паремии, которые отражают коммуникативные законы и репрезентируют следующие речевые жанры: ссора, конфликт, упрек. Результаты исследования иллюстрируют межкультурную корреляцию концептов «дурак», «злодей», «беда», «ложь». Исследуемые паремии принадлежат к негативной коммуникации.

Ключевые слова: паремия, концепт, речевой жанр, законы коммуникации, негативная коммуникация.

Vira Slipetska. THE REFLECTION OF THE LAWS OF COMMUNICATION IN PAROEMIAS (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, RUSSIAN AND ENGLISH)

The article focuses on the analysis of Ukrainian, Russian, English proverbs that reflect the laws of communication and represent such speech genres as: quarrel, conflict, reproach. The results of the research prove that there exists an intercultural correlation of the concepts «fool», «thief», «disaster», «lie». The analyzed proverbs belong to a negative communication.

Key words: paroemia, concept, correlation, speech genre, laws of communication, negative communication.

Упродовж останніх десятиріч у лінгвістичних студіях ведуться пошуки мовних утілень загальнолюдського і національного на різних методологічних засадах. З одного боку, виокремлюються спроби віднайти спільну для всіх мов систему смислів і правил їх упорядкування [2]. З другого, предметом аналізу є конкретні вияви універсального і національно-специфічного в одиницях різних рівнів [4]. На думку А. Вежбицької, мовленнєві жанри є одним з найкращих ключів до культури суспільства, в якому вони сформувалися [1, с. 58]. Під мовленнєвим жанром розуміємо відносно стійкі типи висловлень, що мають комунікативний, соціально-діяльнісний характер [1, с. 54]. У межах кожної ідіоетнічної мови мовленнєві жанри зумовлені конкретною культурою [1, с. 61]. Оскільки паремійні одиниці також відображають найтипівіші, найхарактерніші сторони культури суспільства, в якому вони сформувалися, слугують основою для виявлення загальнолюдських констант мовної свідомості.

Мета нашої статті – дослідити паремії, що належать до негативної комунікації та відображають комунікативні закони в українській, російській та англійській мовах.

Об'єкт дослідження – паремії, що слугують засобами репрезентації негативної комунікації.

Предмет дослідження – паремії, що репрезентують такі мовленнєві жанри: сварка, конфлікт, дорікання, погроза, прокляття тощо.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

а) укласти вибірку паремій, що репрезентують негативну комунікацію в українській, російській та англійській мовах;

б) здійснити класифікацію паремій за мовленнєвими жанрами (сварка, дорікання, погроза, прокляття тощо);

в) прокласифікувати паремії за законами комунікації (негативної);

г) здійснити класифікацію паремій за концептами, наприклад: *сварка, дурень, злодій, брехня, лихо* тощо.

Матеріалом дослідження слугують українські, російські та англійські паремії, отримані шляхом вибірки з лексикографічних джерел, пареміографічних праць: Українські приказки, прислів'я і таке інше / Упор. М. Номис; Галицько-руські народні приповідки / Упор. І. Франко; Прислів'я та приказки: у 3-х т. / Упор. М. Пазяк; Medvedeva L. M. English Grammar in Proverbs, Sayings, Idioms and Quatations. Загальний обсяг вибірки – 254 паремії.

В українському та зарубіжному мовознавстві паремії розглядалися у багатьох аспектах. Зокрема, фундаментальні пареміологічні дослідження І. Франка утвердили класичну пареміологічну концепцію на засадах видової та жанрової диференціації; вивчалось походження паремій, еволюція форми та змісту (М. Пазяк); тематичне розмаїття (В. Даль); особливості клішування, образності, поетичної культури (Г. Пермяков); досліджувався комунікативний кодекс українців у пареміях (Т. Космеда); універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (З. Коцюба). Незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню паремій, у вітчизняній лінгвістиці недослідженими є паремії, що репрезентують мовленнєві жанри під час негативної комунікації.

Проблематика сучасної лінгвістичної генології була закладена в працях засновника теорії мовленнєвих жанрів М. Бахтіна у 50-ті роки ХХ ст. Дослідник розмежовує мовленнєві жанри на первинні (прості) і вторинні (складні) [1, с. 71]. В. Демент'єв виділяє такі типи мовленнєвих жанрів, як: «пусті розмови», флірт, жарт, похвала, сварки, образи, звинувачення [1, с. 73]. Мовленнєві жанри: сварка, конфлікт знаходяться у центрі негативної комунікації. Наше дослідження базується на вищевказаній класифікації типів мовленнєвих жанрів під час негативної комунікації.

У мовознавчій науці й до сьогодні дискусійним залишається питання про лінгвістичний статус паремій, їх класифікацію. «Під паремією розуміють стійкі відтворювані, культурно марковані одиниці переважно реченнєвої структури» [3, с. 10]. Дотримуючись широкого розуміння об'єкта фразеології і кваліфікуючи паремії як один із класів фразеологічних одиниць – фразеологічні вирази, водночас сприймаємо думку, що паремії є семіотичними феноменами мови, які мають подвійну спрямованість: з одного боку, – це знаки системи мови з відносною синтаксичною природою, а з іншого, – мікротексти, занурені у дискурсивну сферу, що мають номінативну і комунікативну природу [3, с. 17]. У нашому дослідженні за робоче визначення паремій приймаємо формулювання Т. Космеди.

Паремії можна використовувати як коментар або маркер відповідної комунікативної ситуації. Т. Космеда виділяє 18 комунікативних законів, наприклад: закон дзеркального розвитку спілкування, закон довіри до зрозумілих висловлювань, закон емоційного пригнічування логіки, закон емоційної афіліації, закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль, закон комунікативного самозбереження, закон мовленнєвого поглинання емоцій, мовленнєвого посилення емоцій, тощо [3, с. 18]. Серед цих законів комунікації лише чотири закони репрезентують українські, російські та англійські паремії як «мікротексти» [3, с. 17] під час негативної комунікації, а саме: закон дзеркального розвитку спілкування, закон емоційного пригнічення логіки, закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль, закон мовленнєвого поглинання емоцій. Детальніше розглянемо паремії, що репрезентують ці закони. Українські, російські та англійські паремії з концептами *дурень, злодій, брехати* репрезентують **закон дзеркального розвитку спілкування** під час сварки, конфлікту, наприклад: *З дурним не водися, бо й сам дурним станеш* [Франко 2006, с. 95]; *якийсь дурень вигадав, а мудрий повторив* [Франко 2006, с. 87]; *послухай дурня, то й сам будеш дурень* [Франко 2006, с. 85]; *злодій злодія відразу пізнає* [Франко 2006, с. 258]; *рибак рыбака видит издалека* [Medvedeva 1990, с. 21]; *birds of feather flock together* [Medvedeva 1990, с. 21]; *как аукнется, так и откликнется* [Medvedeva 1990, с. 21]; *curses like chickens come home to roost* [Medvedeva 1990, с. 21]; *as fool thinks, the bell clinks* [Medvedeva 1990, с. 21]; *клин клином вышибают* [Medvedeva 1990, с. 21], *one nail drives out of another* [Medvedeva 1990, с. 21]; *хто з псами пристає навчиться брехати* [Пазяк 1989, с. 104]; *a man is known by the company he keeps* [Medvedeva 1990, с. 57]. Ці паремії репрезентують сутність комунікативної тенденції, що зумовлена дією закону дзеркального відображення спілкування, коли внаслідок копіювання

комунікативної поведінки партнера адресат вбирає в себе її визначальні риси або цілком наслідує негативну поведінку адресанта.

Українські, російські та англійські паремії з концептами *незгода, шкода, лихо, крик, брехня* репрезентують **закон емоційного пригнічення логіки** під час сварки, наприклад: *де незгода – там часто шкода* [Франко 2006, с. 593]; *де крику багато, там мало правди* [Франко 2006, с. 416]; *згода дім будує, а незгода руйнує* [Номис 2004, с. 176]; *much ado about nothing* [Medvedeva 1990, с. 21]; *не буди лихо, пока лихо спить* [Medvedeva 1990, с. 86]; *let sleeping dogs lie* [Medvedeva 1990, с. 84]; *never trouble trouble till trouble troubles you, ask no questions and be told no lies* [Medvedeva 1990, с. 86]. Ці паремії репрезентують сутність комунікативної тенденції, що має місце між мовцями у процесі сварки, мовці не можуть дійти згоди, перебувають у ворожих стосунках, погрожують один одному.

Українські, російські та англійські паремії з концептами *кричати, трубити, дурень* репрезентують **закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль** під час сварки, наприклад: *кричи, аби трісни, то тебе не послухаю* [Франко 2006, с. 417]; *про мене кричи, хоч на хату виліз* [Франко 2006, с. 418]; *труби на пса – на чоловіка звичайне слово* [Номис 2004, 36]; *до дурня говорити – волиш тим словом три дні дихати* [Номис 2004, с. 81]; *умный меняет свое мнение, дурак – никогда* [Medvedeva 1990, с. 86]; *дураком родился, дураком и помрешь* [Medvedeva 1990, с. 59]; *моргай, не моргай – нічого з того не буде* [Франко 2006, с. 552]; *a wise man changes his mind, a fool never will; fools will be fools* [Medvedeva 1990, с. 39].

В українському, російському та англійському паремійному комплексі натрапляємо на приказки з концептами *дідько (чорт), пекло*, які репрезентують **закон мовленнєвого поглинання емоцій** під час сварки, конфлікту наприклад: *а сто дідьків у твої бебехи та печінки!* [Номис 2004, с. 91]; *а щоб ти ходив, як води, ходять* [Номис 2004, с. 89]; *а щоб тебе люди не знали* [Номис 2004, с. 89]; *нехай тебе чорт возьме!* [Номис 2004, с. 175]; *go to hell!* [Medvedeva 1990, с. 39]; *иди к черту!* [Medvedeva 1990, с. 39]. Паремії з концептами *курка, квочка*, що репрезентують мовленнєвий жанр *прокляття*, також належать до комунікативного **закону мовленнєвого поглинання емоцій**, наприклад: *бодай тебе квочка вбила!* [Номис 2004, с. 175]; *бодай же ти пропала – курка ногу стоптала! бодай тебе курка вбрикнула* [Номис 2004, с. 175].

Таким чином, цілком очевидно, що міжкультурна кореляція концептів «дурень», «злодій», «лихо», «незгода», «брехня», що належать до мовленнєвих жанрів *сварка, погроза, дорікання*, базується на історичних ознаках цих концептів. Досліджена вибірка українських, російських та англійських паремій, що репрезентують закони комунікації (негативної), свідчить про конвергентність колективної свідомості носіїв вищевказаних мов.

Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі проклять, що слугують засобами вербалізації негативних емоцій в українській, російській та англійській лінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генеології: [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К.: ВЦ Академія, 2006. – 237 с. – (Серія : Альма-Матер).
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : [монографія] / А. Вежбицкая. – М.: Просвещение, 1996 – 300 с.
3. Космеда Т. А. Комунікативний кодекс українців у пареміях: тлумачний словник нового типу / Т. А. Космеда, Т. Ф. Осипова. – Дрогобич: Коло, 2010. – 270 с.
4. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному провербіальному просторі (від універсального до національного) : [монографія] / З. Г. Коцюба. – Львів: Укрпол, 2010. – 472 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Галицько-руські народні приповідки: [у 3 т.] / [зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко]. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – [2-е вид.]. – Т. 1. – 818 с.; Т. 2. – 813 с.; Т. 3. – 699 с.
- Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки / М. М. Пазяк. – К.: Наукова думка, 1989. – 479 с.
- Українські приказки, прислів'я і таке інше / [укл. М. Номис; упор. М. Пазяк]. – К.: Либідь, 2004. – 352 с.
- Medvedeva L. M. English Grammar in Proverbs, Sayings, Idioms and Quatations / L. M. Medvedeva. – К.: Kiev State University Press, 1990. – 239 p.